

GRUPUL NOMINAL ÎN *PSALTIREA ÎN VERSURI* A LUI DOSOFTEI. ATRIBUTUL ADJECTIVAL

Drd. Mihai-Andrei LAZĂR
Universitatea Babeş-Bolyai Cluj-Napoca

Abstract: *in the present work, the author aims to present the nominal group in Dosoftei's work *Psalter in Verses*, focusing on the adjectival attribute as an adjunct. The nominal group will be understood as the component part of the statement organised around a centre with the morphological value of a noun, pronoun or numeral, to which are added all the terms semantically and syntactically dependent on it, known as adjuncts. The paper will adopt two perspectives: a traditional and a modern one. From the perspective of traditional grammar, the typical syntactic function within the nominal group is that of an attribute, classified according to the part of speech through which it is expressed and the means of marking the dependency relation. If it is realised prototypically by a variable adjective, its main characteristic is that it has the quality of agreeing in gender, number and case with its nominal centre. From a modern perspective, however, the syntactic position of the attribute in traditional grammar, which is considered unrepresentative in order to reflect syntactic hierarchies, is abandoned within the nominal group. It will be replaced by five others, introduced in the **Basic Grammar of the Romanian language** – the determiner, the quantifier, the modifier, the possessor and the complement. The determiner occupies the most important syntactic position within the nominal group, having the function of enunciative integration and individuation of the referent of the noun. The quantifier quantitatively specifies the referent designated by the head noun, indicating a definite or indefinite quantity. The modifier participates semantically in specifying the referent of the noun phrase. The possessor establishes a possessive relation with a term expressing the possessed object. The complement occurs alongside postverbal, postadjectival and relational nouns. Comparing the five syntactic functions with that of the attribute in traditional grammar, it can be seen that the adjectival attribute corresponds to a determiner, a quantifier, a modifier, a possessor or a complement. In the discussion of the corpus, both syntactic patterns consisting of a centre and a single adjunct and those consisting of a centre and two or more adjuncts will be commented on. Within these, the topology of subordinators in relation to the regent will also be considered, looking at which components are antecedent and which are postponed to the centre. In this respect, the author will use statistical analysis as a method. The examination of the investigative corpus will reflect the complex possibilities of structuring the nominal group, illustrating the diversity of syntactic constructions in Old Romanian.*

Keywords: *adjectival attribute, determiner, quantifier, modifier, possessor, complement.*

În articolul de față, ne propunem să facem o analiză a grupurilor nominale din opera *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, cu o atenție particulară acordată celor care au ca adjuncti atribute adjectivale. În secțiunea de preliminarii teoretice, vom detalia funcția sintactică de atribut adjectival, atât din perspectivă tradițională, cât și din perspectiva gramaticii moderne, prin prisma raportării la cele cinci noi poziții sintactice introduse în *Gramatica de bază a limbii române*. Ulterior, ne vom concentra atenția asupra corpusului investigativ.

Motivarea alegerii corpusului rezidă în bogăția tiparelor sintactice din limba veche ilustrate în cadrul acestuia, preocupându-ne în mod deosebit să observăm în

ce măsură respectivele structuri se conservă în limba română actuală. O motivație suplimentară se referă la diversitatea posibilităților de configurare a grupurilor nominale, cu adjuncți atât antepuși, cât și postpuși centrului.

1. Preliminarii teoretice

Grupul sintactic poate fi definit ca acel „component al structurii propoziției constituit în jurul unui centru/cap de grup: verb, nume, adjectiv, adverb, prepoziție, grup a cărui coeziune sintactico-semantică este asigurată atât prin constrângeri de formă gramaticală (de caz, de prepoziție, de topică, de acord), cât și prin rolurile semantico-tematice impuse de centru subordonaților”¹.

În funcție de calitatea morfologică a centrului, se disting grupul nominal, grupul verbal, grupul adjectival, grupul adverbial și grupul prepozițional.

Grupul nominal reprezintă partea componentă a enunțului organizată în jurul unui **centru** cu valoare morfologică de substantiv, de pronume sau de numeral, la care se adaugă toți termenii dependenți sintactic și semantic de acesta, cunoscuți sub denumirea de **adjuncți**. Potrivit Melaniei Florea, „grupul nominal este o structură complexă caracterizată prin faptul că este o *expansiune a numelui*, adică o structură complexă care are o distribuție identică cu distribuția numelui. Este grupul organizat în jurul unui centru nominal și cuprinde numele și determinările lui.”².

Conform aceleiași cercetătoare, „se spune în mod obișnuit despre un termen că este subordonat dacă forma sa flexionară este dictată de alt termen. Termenul regent impune anumite caracteristici de expresie termenului subordonat. Calitatea de membru independent a unui termen se manifestă prin funcția sa de *centru*, iar calitatea de membru dependent se manifestă prin funcția sa de *adjunct* (sau modificador) în construcția respectivă.”³.

În cadrul grupului nominal, subordonații pot fi de diverse tipuri: substantive, pronume substitute și nesubstitute, numerale substitute, adjective, grupări prepoziționale, verbe la gerunziu, propoziții relative⁴.

1.1. Atributul adjectival din perspectiva gramaticii tradiționale

În cadrul grupului nominal, funcția sintactică tipică este aceea de atribut, care „restrânge sfera semantică a regentului, introducând noi componente semantice, utile identificării referentului reprezentat prin regent”⁵. Cea mai uzuală clasificare a atributului este în funcție de partea de vorbire prin care se exprimă și, acolo unde

¹ Gabriela Pană Dindelegan, Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae, Adnana Boioc Apintei, *Dicționar de termeni gramaticali și concepte lingvistice conexe*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2023, p. 315.

² Melania Florea, *Structura grupului nominal în limba română contemporană*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 7.

³ *Ibidem*, p. 8.

⁴ Pentru detalii, vezi Valeria Guțu Romalo (coordonator), *Gramatica limbii române*, volumul I – *Cuvântul*, București, Editura Academiei Române, 2008, p. 96-97.

⁵ Valeria Guțu Romalo (coordonator), *Gramatica limbii române*, volumul II – *Enunțul*, București, Editura Academiei Române, 2008, p. 627.

este cazul, de mijlocul de marcare a relației de dependență, ceea ce este cunoscut sub denumirea de criteriu „categorial-relațional”⁶.

În acest sens, G. G. Neamțu distinge atributul substantival, atributul pronominal, atributul adjectival, atributul numeral, atributul verbal, atributul adverbial și atributul interjecțional. În cazul atributului adjectival, subordonarea față de regent poate fi marcată prin acord (atribut adjectival), prin prepoziție (atribut adjectival prepozițional) sau prin aderență (atribut adjectival locuțional).

Atributul adjectival poate fi exprimat prin adjectiv propriu-zis sau prin orice alt cuvânt cu valoare adjectivală: numeral cu întrebuintare adjectivală, adjectiv pronominal, verb la participiu, gerunziu adjectivizat. Dacă se realizează, prototipic, prin adjectiv variabil, acesta prezintă, drept caracteristică principală, calitatea de a se acorda în gen, în număr și în caz cu centrul său nominal.

O analiză a atributului adjectival în perioada în care și Dosoftei își redactează textele este realizată de către Constantin Frâncu. Lingvistul menționează faptul că acesta se exprimă prin adjective propriu-zise sau pronominale, prin adjective provenite din participii sau adverbe ori prin numerele⁷.

1.2. Atributul adjectival din perspectiva gramaticii moderne

În lucrarea *Gramatica de bază a limbii române*, se renunță la funcția sintactică de atribut din gramatica tradițională, întrucât este considerată nereprezentativă pentru a marca ierarhiile sintactice. Pe cale de consecință, sunt introduse alte cinci noi poziții sintactice: determinantul, cuantificatorul, modificatorul, posesorul și complementul.

Determinantul ocupă poziția sintactică cea mai importantă în cadrul grupului nominal, având funcția de integrare enunțiativă și de individualizare a referentului substantivalului. Cu excepția modificatorului, celelalte funcții sintactice pot glisa pe poziția de determinat.

Cuantificatorul specifică din punct de vedere cantitativ referentul desemnat de substantivul-centru, indicând o cantitate definită sau nedefinită.

Modificatorul participă semantic la precizarea referinței substantivalului.

Posesorul stabilește o relație de posesie cu un termen care exprimă obiectul posedat.

Complementul apare pe lângă substantivele postverbale, postadjectivale și relaționale.

Astfel, potrivit tratatului academic, „comparând cele cinci funcții sintactice [...] cu aceea de atribut din gramatica tradițională, se poate constata că atributului adjectival îi corespund un determinat (*acest om*), un cuantificator (*acești doi profesori*), un modificator (*măr roșu*), un posesor (*scaunul tău*) sau un complement (*plecarea sa*)”⁸.

⁶ G. G. Neamțu, *O clasificare categorial-relațională a atributului în limba română. Cu adnotări*, în *idem, Studii și articole gramaticale*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Nova, 2014, p. 381-416.

⁷ Constantin Frâncu, *Gramatica limbii române vechi (1521-1780)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009, p. 347.

⁸ Gabriela Pană Dindelegan (coordonator), *Gramatica de bază a limbii române*, ediția a doua, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2016, p. 363.

În cele ce urmează, vom examina atributul adjectival din opera *Psaltirea în versuri*.

2. Analiza corpusului investigativ

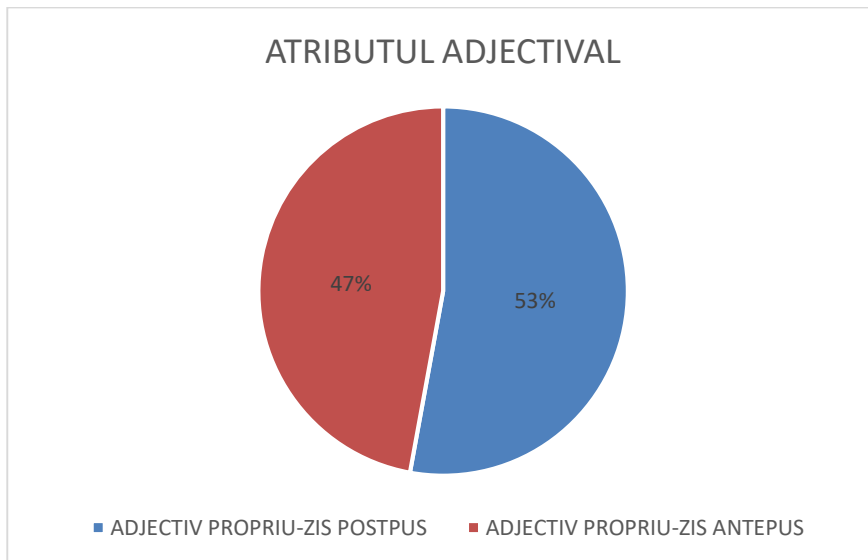
2.1. Perspectiva tradițională

Atributul adjectival se realizează prin adjective propriu-zise sau prin orice alt cuvânt cu întrebuintare adjectivală.

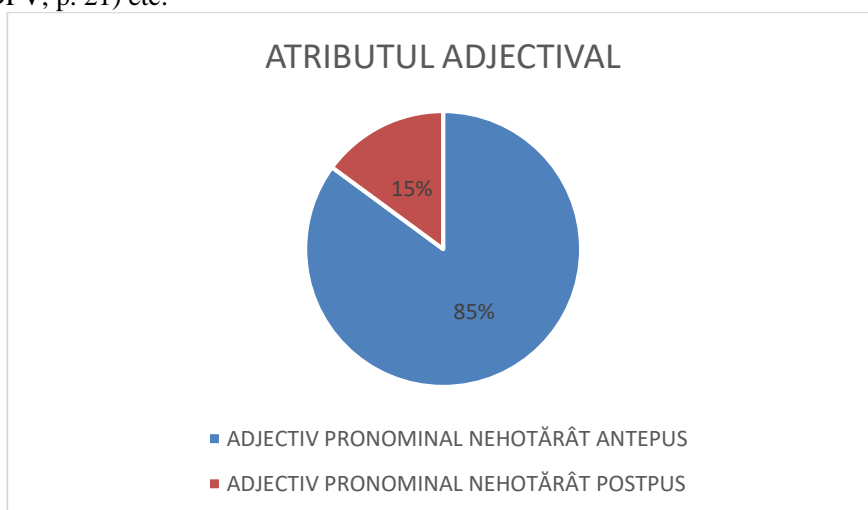
Detaliind, acesta se exprimă prin adjective:

- (a) propriu-zise – *miere dulce* (DPV, p. 3); *țara direaptă* (DPV, p. 4); *calea strâmbă* (DPV, p. 4); *rudă-mpărătească* (DPV, p. 4); *beserici late* (DPV, p. 4) etc., uneori precedate de articolul demonstrativ *cel/cea/cei/cele*: *calea păgânilor cea strâmbă* (DPV, p. 11); *cătră Dumnezeu cel tare* (DPV, p. 14); *jărtva cea direaptă* (DPV, p. 16); *chiții cei mare* (DPV, p. 24); *în goana cea lungă* (DPV, p. 25) etc.;
- (b) participiale – *a fiară vestită* (DPV, p. 3); *mănăstiri vestite* (DPV, p. 4); *frâmșeț lunate* (DPV, p. 4); *slăvită pomană* (DPV, p. 6); *cu inemă arsă* (DPV, p. 8) etc.;
- (c) pronominale:
 - (1) nehotărâte – *cu multă zăbavă* (DPV, p. 5); *grije multă* (DPV, p. 16); *cu vro-nșelăciune* (DPV, p. 54); *altă nădejde* (DPV, p. 95); *alt chip* (DPV, p. 250) etc.;
 - (2) posesive – *Și frunza sa încă nu-ș va-pierde* (DPV, p. 11);
 - (3) demonstrative – *acest Roman* (DPV, p. 4); *zilele acelea* (DPV, p. 6); *lațul acela* (DPV, p. 26); *de ruda aceasta* (DPV, p. 30); *spițele acestea* (DPV, p. 54) etc.;
 - (4) negative – *nice o săială* (DPV, p. 45); *nice o sâință* (DPV, p. 61); *nice de o oaste* (DPV, p. 61); *nice de o samă* (DPV, p. 87); *nice un pizmaș* (DPV, p. 202) etc.;
 - (5) de întărire – *trupure înse* (DPV, p. 373);
 - (6) relative – *În ce chip dorește cerbul de fântână* (DPV, p. 94);
- (d) numerale:
 - (1) cardinale cu valoare adjectivală – *Stau împregiur dânsa trei planite-n hoarbă* (DPV, p. 3); *ceterea cea de zăce strune* (DPV, p. 74); *doauă rosturi* (DPV, p. 127); *mucenicii doi* (DPV, p. 348); *a ucinici șase* (DPV, p. 370) etc.;
 - (2) ordinale cu valoare adjectivală – *Lui Ioan al treia, să-i rămâie slavă* (DPV, p. 8); *Să nu adorm în somnul de a doua moarte* (DPV, p. 31); *A doua zî să usucă* (DPV, p. 206);
 - (3) colective cu valoare adjectivală – *tutetrei aceștia* (DPV, p. 347); *amândoi harăț* (DPV, p. 349);
- (e) de proveniență adverbială – *cu masa gata* (DPV, p. 6); *ai heruvimi gata* (DPV, p. 40);
- (f) locuțiune adjectivală – *Și strică direptatea celui fără vină* (DPV, p. 8); *În șfatul celór fără de lege* (DPV, p. 11); *oameni cu minte* (DPV, p. 26); *viața de veci* (DPV, p. 351); *viteji fără samă* (DPV, p. 363) etc.

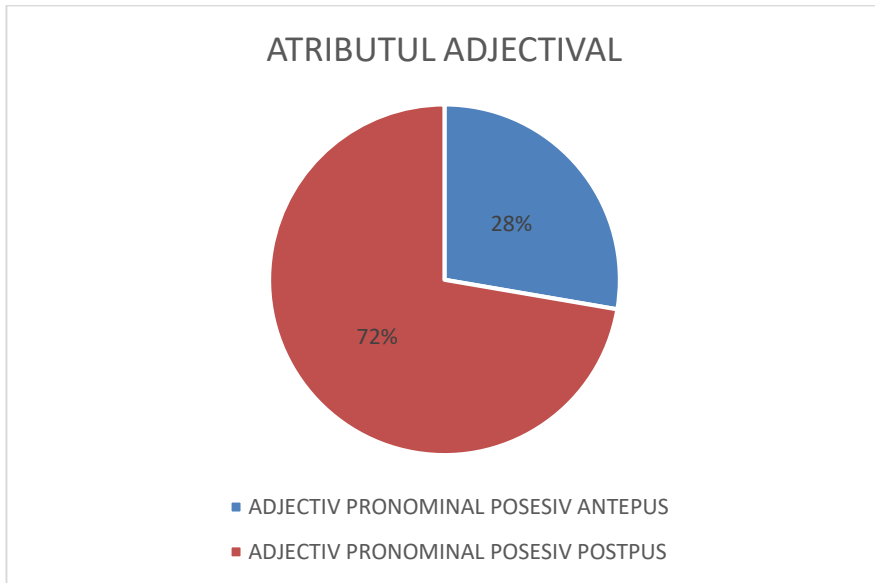
Adjectivele propriu-zise pot fi postpuse sau, mai rar, antepuse regentului: *pravoslavnică lege* (DPV, p. 4); *românească limbă* (DPV, p. 4); *bun neam* (DPV, p. 4); *bună rodă* (DPV, p. 4); *în bună priință* (DPV, p. 4) etc. Acestea pot sta în toate cazurile, inclusiv în vocativ: *Dă-le, Dumnezeu svinte, Svântul să le fie* (DPV, p. 9). Mijlocul de subordonare față de regent este reprezentat de acordul în gen, în număr și în caz.

De asemenea, adjectivele pronominale nehotărâte pot fi atât antepuse – *toată vreme* (DPV, p. 3); *toată via* (DPV, p. 3); *tot pământul* (DPV, p. 3); *toate bunătăți* (DPV, p. 5); *de toată ocara* (DPV, p. 8) etc., cât și postpuse regentului nominal – *Să-i deprinză poruncile toate* (DPV, p. 11); *De-ți voi da limbile toate* (DPV, p. 13); *Spăl în nopțile toate perinile mele* (DPV, p. 20); *sămțările toate în sânt curățate* (DPV, p. 20); *poruncile toate* (DPV, p. 21) etc.

Aceleași poziții le pot ocupa adjectivele pronominale posesive, aflându-se fie în antepunere – *a sale coarne* (DPV, p. 3); *al său părinte* (DPV, p. 5); *a sa bunătate* (DPV, p. 7); *a sa lăcomie* (DPV, p. 8); *a sa făptură* (DPV, p. 8) etc., fie în postpunere – *bunătatea mea* (DPV, p. 35); *rostul tău* (DPV, p. 35); *ocina mea* (DPV, p. 35); *moșia mea* (DPV, p. 35); *rărunchii miei* (DPV, p. 35) etc.

După cum se poate observa din exemplele citate, grupurile nominale sunt alcătuite din centru și dintr-un singur adjunct. În cele ce urmează, vom inventaria situațiile în care mai mulți subordonați sunt dependenți de același regent:

- (1) două atribute adjectivale, dintre care unul exprimat prin adjectiv propriu-zis și celălalt prin adjectiv pronominal posesiv – *svânta sa mănăstire* (DPV, p. 6)

Observație: cele două atribute se pot afla în antepunere față de centru, ca în exemplul de mai sus, sau în postpunere – *În casa ta cea senină* (DPV, p. 17). De asemenea, ordinea constituenților poate fi adjectiv propriu-zis – adjectiv pronominal posesiv – *svânta ta slavă* (DPV, p. 20) sau adjectiv pronominal posesiv – adjectiv propriu-zis – *a noastre cumplite păcate* (DPV, p. 8).

- (2) două atribute adjectivale, dintre care unul realizat prin adjectiv pronominal posesiv și celălalt prin adjectiv participial – *prînța ta, Doamne, cea tinsă* (DPV, p. 91)

Observație: cele două atribute se află fie în postpunere față de regent (ca în exemplul de mai sus), fie în antepunere – *cinstitul tău nume* (DPV, p. 25). În alte situații, adjectivul pronominal posesiv este plasat în antepoziție, iar adjectivul participial, în postpoziție – *ale tale graiuri cinstite* (DPV, p. 37).

- (3) trei atribute adjectivale, dintre care primul exprimat prin adjectiv pronominal demonstrativ, cel de-al doilea prin adjectiv pronominal

nehotărât, iar cel de-al treilea prin adjectiv participial – *Aceste vase toate de moarte gătate* (DPV, p. 22)

Observație: adjectivul pronominal demonstrativ se află în antepunere în raport cu regentul, iar adjectivul pronominal nehotărât și adjectivul participial, în postpunere.

(4) două atribute adjectivale realizate prin adjective propriu-zise – *Svînta mitropolie cea noavă* (DPV, p. 5)

Observații: unul dintre adjective se plasează în antepoziție față de centru, iar celălalt în postpoziție (ca în exemplul de mai sus). În alte contexte, ambele adjective se pot afla în postpunere, situație în care acestea sunt coordonate fie copulativ – *vești bune și precucivioase* (DPV, p. 114), fie prin juxtapunere – *genuni adânci, line* (DPV, p. 153).

(5) două atribute adjectivale exprimate prin adjective pronominale nehotărâte – *cu alte dări multe* (DPV, p. 8), dintre care unul aflat în antepoziție, iar celălalt în postpoziție. Tiparul ilustrează o situație de dislocare a sintagmei *alte multe* prin intermediul unui substantiv. De asemenea, se evidențiază cuantificarea în antepunere și în postpunere, care nu mai este prezentă în româna actuală⁹.

Observații: conform lingvistului Adrian Chircu, „asocierea enunțială a acestor doi cuantificatori nu este întâmplătoare în limba română, întrucât avem a face cu un tipar sintagmatic (cantitativ + alternativ), reperat în latina clasică (lat. cl. *multi alii/alii multi*), reorganizat în latina populară (*alteri/alti multi, multi alti/alteri; multae alterae/alterae multae*) și continuat, ulterior, în limbile romanice (v.fr. *autres moult/moult autres*, sp. *muchos otros/otros muchos*, port. *muitos outros/outros muitos*, it. *moltri altri/ altri moltri, altres molts/molts altres*), unde valoarea adjectivală a celor doi constituenți este predominantă, însă nu exclusivă. [...]

Integrarea pronomelor indefinite în cadrul sintagmei respectă într-o măsură modelul latinesc în sensul că topica este una liberă (*multi alii/alii multi*, ulterior *multi alteri/alteri multi*), fiecare dintre aceștia putând ocupa primul loc, deci cel de centru de grup, în funcție de opțiunea/de fidelitatea traducătorului ori de cea a cărturarilor, în scrierile originale.”¹⁰.

De altfel, „indefinitul *alt* este predispus la diferite determinări, iar exemplele din limba veche întăresc această afirmație: *alt nimic, alt nime, alt oarecare, alt oarecine, alt oarece, alt fiecă, alt cineva, orice alt, mulți alții, alt încotro, alt undeva, alt cumva, altcâtva*”¹¹.

(6) trei atribute adjectivale, dintre care primul exprimat prin adjectiv pronominal nehotărât (antepus), cel de-al doilea prin adjectiv propriu-zis

⁹ Vezi Adrian Chircu, *Sintagme alcătuite din cuantificatorii existențiali altul și mult în limba română veche*, în *Româna și limbile romanice. Actele celui de al XVIII-lea Colocviu Internațional al Departamentului de Lingvistică (București, 23–24 noiembrie 2018)*, editori: Adina Dragomirescu, Oana Niculescu, Camelia Ușurelu, Rodica Zafiu, București, Editura Universității din București, 2019, p. 24.

¹⁰ Adrian Chircu, *Sintagme alcătuite din cuantificatorii existențiali altul și mult în limba română veche*, în *Româna și limbile romanice. Actele celui de al XVIII-lea Colocviu Internațional al Departamentului de Lingvistică (București, 23–24 noiembrie 2018)*, editori: Adina Dragomirescu, Oana Niculescu, Camelia Ușurelu, Rodica Zafiu, București, Editura Universității din București, 2019, p. 22-23.

¹¹ Adrian Chircu, *Observații asupra sintagmelor cuantificatoare ce alt(ă)/alt(ă) ce în limba română veche*, în *Sintaxa ca mod de a fi: omagiu Gabrielei Pană Dindelegan, la aniversare*, editori: Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae, Camelia Stan, Rodica Zafiu, București, Editura Universității din București, 2017, p. 88.

(postpus), iar cel de-al treilea prin locuțiune adjectivală (postpusă) – *Toate limbi păgâne și fără de lege* (DPV, p. 26)

- (7) două atribute adjectivale, dintre care unul exprimat prin adjectiv propriu-zis și celălalt prin locuțiune adjectivală – *calea-ntreagă fără samă* (DPV, p. 41)

Notă: potrivit *Gramaticii de bază a limbii române*¹², *fără samă* se poate înscrie în seria locuțiunilor adverbiale, situație în care determină verbul și, prin urmare, nu se mai integrează în grupul nominal.

Observații: cele două atribute se pot afla în postpunere față de centru (ca în exemplul de mai sus). În alte situații, adjectivul propriu-zis se găsește în antepoziție, iar locuțiunea adjectivală, în postpoziție – *svântul nume fără samă* (DPV, p. 76).

- (8) trei atribute adjectivale, dintre care primul realizat prin adjectiv propriu-zis, cel de-al doilea prin adjectiv pronominal posesiv, iar cel de-al treilea, prin adjectiv participial – *De svântul tău și vestitul nume* (DPV, p. 71)

Observație: cele trei atribute se pot afla fie în antepunere (ca în exemplul anterior), fie în postpunere – *Cu mila sa cea mare, Necuprinsă-n hotare*. (DPV, p. 305).

- (9) două atribute adjectivale, dintre care unul exprimat prin adjectiv pronominal nehotărât (de obicei, antepus) și celălalt prin adjectiv propriu-zis (de regulă, postpus) – *vro stâlpare mică* (DPV, p. 84)

Observație: ambele atribute se pot afla în postpoziție, cu topica adjectiv propriu-zis – adjectiv pronominal nehotărât – *fiii omeneshi toț* (DPV, p. 324).

- (10) trei atribute adjectivale, dintre care primul realizat prin adjectiv propriu-zis, cel de-al doilea prin adjectiv participial, iar cel de-al treilea, prin locuțiune adjectivală – *Așe-i deșert omul ca o haină slabă, Stricată de molii și fără de treabă*. (DPV, p. 88)

- (11) două atribute adjectivale, dintre care unul exprimat prin adjectiv pronominal posesiv, iar celălalt prin adjectiv pronominal nehotărât

Observație: există două tipare sintactice distincte, unul în care ambele atribute sunt plasate în postpoziție – *grija mea cea multă* (DPV, p. 88) și altul în care adjectivul pronominal nehotărât precedă centrul, iar adjectivul pronominal posesiv îi succede – *toț părinții miei* (DPV, p. 88).

Notă: în construcția *grija mea cea multă*, l-am interpretat tradițional pe *cea* ca articol demonstrativ/adjectival. Conform *Gramaticii de bază a limbii române*, în schimb, *cea* este interpretat ca adjectiv semiindependent, în condițiile lexicalizării substantivului și „îndeplinește (precum celelalte demonstrative adjectivale postpuse) funcția sintactică de determinant emfatic, care are rolul de a spori gradul de identificare/determinare definită a structurii”¹³. În această situație, grupul nominal cuprinde trei atribute adjectivale – primul exprimat prin adjectiv pronominal posesiv, cel de-al doilea prin adjectiv demonstrativ semiindependent, iar cel de-al treilea prin adjectiv pronominal nehotărât.

¹² Gabriela Pană Dindelegan (coordonator), *Gramatica de bază a limbii române*, ediția a doua, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2016, p. 307.

¹³ Gabriela Pană Dindelegan (coordonator), *Gramatica de bază a limbii române*, ediția a doua, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2016, p. 140.

- (12)trei atribute adjectivale, dintre care primul realizat prin adjectiv pronominal posesiv, cel de-al doilea prin adjectiv pronominal demonstrativ, iar cel de-al treilea, prin adjectiv propriu-zis – *adevara ta acea-ntreagă* (DPV, p. 90)
- (13)două atribute adjectivale, dintre care unul exprimat prin adjectiv propriu-zis, iar celălalt prin adjectiv participial – *casa cea scumpă, cu os tincuită* (DPV, p. 99)
- (14)două atribute adjectivale realizate prin adjective participiale, coordonate copulativ – *inema cea zdrobită și frântă* (DPV, p. 115) sau prin juxtapunere – *mâni tinse, ovilite* (DPV, p. 315)
- (15)două atribute adjectivale, dintre care primul exprimat prin adjectiv pronominal nehotărât (antepus), iar cel de-al doilea, prin adjectiv pronominal demonstrativ (postpus) – *toți munții aceștia* (DPV, p. 148)
- (16)două atribute adjectivale, dintre care primul realizat prin adjectiv pronominal demonstrativ, iar cel de-al doilea prin adjectiv propriu-zis – *acea țară largă* (DPV, p. 199) sau participial – *pieptul acel dezmiardat* (DPV, p. 379)

Observație: se înregistrează variații de topică, în sensul că adjectivul pronominal demonstrativ se poate afla în antepunere, iar adjectivul propriu-zis în postpunere (ca în primul exemplu), ambele atribute se pot găsi în postpoziție (ca în cel de-al doilea exemplu) sau ambii adjuncți se plasează în antepoziție – *pre-acesta creștin domn* (DPV, p. 373).

- (17)două atribute adjectivale exprimate prin locuțiune adjectivală – *legea [...] fără vină și fără de smântă* (DPV, p. 43)
- (18)două atribute adjectivale, dintre care unul realizat prin adjectiv pronominal posesiv și celălalt prin adverb adjectivizat – *Îngerii tăi cei călare* (DPV, p. 235)
- (19)trei atribute adjectivale, dintre care unu exprimat prin adjectiv pronominal posesiv, iar celelalte două, prin adjective participiale – *Jirebia ta cea măsurată/Și de Hanaan împresurată* (DPV, p. 240)
- (20)două atribute adjectivale, dintre care primul realizat prin adjectiv pronominal nehotărât (antepus), iar cel de-al doilea, prin locuțiune adjectivală (postpusă) – *tot peștele de frunte* (DPV, p. 241)
- (21)trei atribute adjectivale, dintre care unu exprimat prin adjectiv pronominal posesiv, iar celelalte două, prin adjective propriu-zise – *Gloata sa cea flământă și sacă* (DPV, p. 249)
- (22)două atribute adjectivale, dintre care unul realizat prin adjectiv pronominal posesiv (antepus), iar celălalt prin locuțiune adjectivală (postpusă) – *Într-a tale porunci fără smântă* (DPV, p. 282)
- (23)trei atribute adjectivale, dintre care primul exprimat prin adjectiv propriu-zis (antepus), cel de-al doilea prin adjectiv pronominal posesiv (antepus), iar cel de-al treilea, prin adjectiv participial (postpus) – *Cu svânta ta direaptă,/Vestită de putere* (DPV, p. 339)
- (24)trei atribute adjectivale, dintre care două realizate prin adjective propriu-zise, iar unu, prin adjectiv participial – *mucenicească tinsă umbră mare* (DPV, p. 350)

- (25)trei atribute adjectivale, dintre care primul exprimat prin adjectiv pronominal demonstrativ, cel de-al doilea prin adjectiv propriu-zis, iar cel de-al treilea prin adjectiv participial – *Jitie **aceasta** prea frumoasă/Și din Biblie veche **scoasă*** (DPV, p. 385).

2.2. Perspectiva modernă

Prin raportare la cele cinci noi poziții sintactice introduse în *Gramatica de bază a limbii române*, atributului adjectival îi corespund:

- (a) un determinant, care poate fi exprimat prin:
- (1) adjectiv pronominal nehotărât – *cu **multă** zăbavă* (DPV, p. 5); *grije **multă*** (DPV, p. 16); *cu **vro-nșelăciune*** (DPV, p. 54); ***altă** nădejde* (DPV, p. 95); ***alt** chip* (DPV, p. 250) etc.;
 - (2) adjectiv pronominal demonstrativ – ***acest** Roman* (DPV, p. 4); *zilele **acelea*** (DPV, p. 6); *lațul **acela*** (DPV, p. 26); *de ruda **aceasta*** (DPV, p. 30); ***spițele** **acestea*** (DPV, p. 54) etc.;
 - (3) adjectiv pronominal negativ – ***nice o** săială* (DPV, p. 45); ***nice o** săință* (DPV, p. 61); ***nice de o** oaste* (DPV, p. 61); ***nice de o** samă* (DPV, p. 87); ***nice un** pizmaș* (DPV, p. 202) etc.;
 - (4) adjectiv pronominal relativ – *În **ce** chip dorește cerbul de fântână* (DPV, p. 94);
 - (5) numeral cardinal cu valoare adjectivală – *Stau împregiur dânsa **trei** planite-n hoarbă* (DPV, p. 3); *ceterea cea de **zăce** strune* (DPV, p. 74); ***doauă** rosturi* (DPV, p. 127); *mucenicii **doi*** (DPV, p. 348); *a ucinici **șase*** (DPV, p. 370) etc.;
 - (6) numeral ordinal cu întrebuițare adjectivală – *Să nu adorm în somnul de **a doua** moarte* (DPV, p. 31); ***A doua** zi să usucă* (DPV, p. 206);
- (b) un cuantificator, realizat prin adjectiv pronominal nehotărât – *Să-i deprinză poruncile **toate*** (DPV, p. 11); *De-ț voi da limbile **toate*** (DPV, p. 13); *Spăl în nopțile **toate** perinile mele* (DPV, p. 20); *sâmțările **toate** îm sânt curățate* (DPV, p. 20); *poruncile **toate*** (DPV, p. 21) etc.;
- (c) un modificador, exprimat prin:
- (1) adjectiv propriu-zis – *miere **dulce*** (DPV, p. 3); *țara **direaptă*** (DPV, p. 4); *calea **strâmbă*** (DPV, p. 4); *rudă-**mpărătească*** (DPV, p. 4); *beserici **late*** (DPV, p. 4) etc.;
 - (2) adjectiv participial – *a fiară **vestită*** (DPV, p. 3); *mănăstiri **vestite*** (DPV, p. 4); *frâmseț **luminate*** (DPV, p. 4); *slăvită pomană* (DPV, p. 6); *cu inemă **arsă*** (DPV, p. 8) etc.;
 - (3) adjectiv de proveniență adverbială – *cu masa **gata*** (DPV, p. 6); *ai heruvimi **gata*** (DPV, p. 40);
 - (4) locuțiune adjectivală – *Și strică dreptatea celui **fără vină*** (DPV, p. 8); *În sfatul celor **fără de lege*** (DPV, p. 11); *oameni **cu minte*** (DPV, p. 26); *viața de **veci*** (DPV, p. 351); *viteji **fără samă*** (DPV, p. 363) etc.
- (d) un posesor, realizat prin adjectiv pronominal posesiv – *a sale coarne* (DPV, p. 3); *al său părinte* (DPV, p. 5); *a sa bunătate* (DPV, p. 7); *bunătatea mea* (DPV, p. 35); *rostul său* (DPV, p. 35) etc.;

- (e) un complement, exprimat prin adjectiv pronominal posesiv, pe lângă un substantiv care denumește relații de rudenie – *Cu iubita sa hîică, cu doamna Maria* (DPV, p. 7).

Pe lângă aceste grupuri nominale alcătuite din centru și dintr-un singur adjunct, există grupuri nominale complexe, formate din elementul regent și din doi sau mai mulți subordonați:

- (1) un modificator exprimat prin adjectiv propriu-zis și un posesor realizat prin adjectiv pronominal posesiv – *svânta sa mănăstire* (DPV, p. 6)

Observație: modificatorul și posesorul se pot afla în antepunere față de centru, ca în exemplul de mai sus, sau în postpunere – *În casa ta cea senină* (DPV, p. 17). De asemenea, ordinea constituenților poate fi modificator – posesor: *svânta ta slavă* (DPV, p. 20) sau posesor – modificator: *a noastre cumplute păcate* (DPV, p. 8).

- (2) un posesor exprimat prin adjectiv pronominal posesiv și un modificator realizat prin adjectiv participial – *priința ta, Doamne, cea tînsă* (DPV, p. 91)

Observație: posesorul și modificatorul se află fie în postpunere față de regent (ca în exemplul de mai sus), fie în antepunere – *cinstitul tău nume* (DPV, p. 25). În alte situații, posesorul este plasat în antepoziție, iar modificatorul, în postpoziție – *ale tale graiuri cinstite* (DPV, p. 37).

- (3) un determinant exprimat prin adjectiv pronominal demonstrativ (antepus), un cuantificator realizat prin adjectiv pronominal indefinit (postpus) și un modificator exprimat prin adjectiv participial (postpus) – *Aceste vase toate de moarte gătate* (DPV, p. 22)

- (4) doi modificatori realizați prin adjective propriu-zise – *Svânta mitropolie cea noavă* (DPV, p. 5)

Observații: unul dintre modificatori se poate plasa în antepoziție față de centru, iar celălalt în postpoziție (ca în exemplul de mai sus). Totodată, cei doi modificatori se pot afla în postpoziție, situație în care sunt coordonați fie copulativ – *vești bune și preocupative* (DPV, p. 114), fie prin juxtapunere – *genuni adânci, line* (DPV, p. 153).

- (5) un determinant și un cuantificator, ambii exprimați prin adjective pronominale indefinite – *cu alte dări multe* (DPV, p. 8)

Observație: cuantificatorul se află în antepoziție, iar determinantul, în postpoziție.

- (6) un cuantificator extern exprimat prin adjectiv pronominal indefinit (antepus) și doi modificatori (postpuși), unul realizat prin adjectiv propriu-zis, iar celălalt prin locuțiune adjectivală – *Toate limbi păgâne și fără de lege* (DPV, p. 26)

- (7) doi modificatori, dintre care unul exprimat prin adjectiv propriu-zis și celălalt prin locuțiune adjectivală – *calea-ntreagă fără samă* (DPV, p. 41)

Observații: cei doi modificatori se pot afla în postpunere față de centru (ca în exemplul de mai sus). În alte situații, modificatorul realizat prin adjectiv propriu-zis se găsește în antepoziție, iar cel exprimat prin locuțiune adjectivală, în postpoziție – *svântul nume fără samă* (DPV, p. 76).

- (8) doi modificatori (dintre unul realizat prin adjectiv propriu-zis, iar celălalt, prin adjectiv participial) și un posesor exprimat prin adjectiv pronominal posesiv – *De svântul tău și vestitul nume* (DPV, p. 71)

Observație: modificatorii și posesorul se pot afla fie în antepunere (ca în exemplul anterior), fie în postpunere – *Cu mila sa cea mare,/Necuprinsă-n hotare.* (DPV, p. 305).

(9) un determinant realizat prin adjectiv pronominal indefinit (antepus) și un modificador exprimat prin adjectiv propriu-zis (postpus) – *vro stâlpare mică* (DPV, p. 84)

(10) un modificador exprimat prin adjectiv propriu-zis și un cuantificator realizat prin adjectiv pronominal indefinit – *fiii omeneshi toț* (DPV, p. 324)

(11) trei modificatori, dintre care primul exprimat prin adjectiv propriu-zis, cel de-al doilea prin adjectiv participial, iar cel de-al treilea, prin locuțiune adjectivală – *Așe-i deșert omul ca o haină slabă,/Stricată de molii și fără de treabă.* (DPV, p. 88)

(12) un posesor realizat prin adjectiv pronominal posesiv și un cuantificator exprimat prin adjectiv pronominal indefinit

Observație: există două tipare sintactice distincte, unul în care ambii constituenți sunt plasați în postpoziție – *grijea mea cea multă* (DPV, p. 88) și altul în care cuantificatorul precedă centrul, iar posesorul îi succedă – *toț părinții miei* (DPV, p. 88).

(13) un posesor realizat prin adjectiv pronominal posesiv, un determinant emfatic exprimat prin adjectiv pronominal demonstrativ și un modificador realizat prin adjectiv propriu-zis – *adevara ta acea-ntreagă* (DPV, p. 90)

(14) doi modificatori, dintre care unul exprimat prin adjectiv propriu-zis, iar celălalt prin adjectiv participial – *casa cea scumpă, cu os tincuită* (DPV, p. 99)

(15) doi modificatori realizați prin adjective participiale, coordonați copulativ – *inema cea zdrobită și frântă* (DPV, p. 115) sau prin juxtapunere – *mâni tînse, ovilite* (DPV, p. 315)

(16) un cuantificator exprimat prin adjectiv pronominal indefinit (antepus) și un determinant emfatic realizat prin adjectiv pronominal demonstrativ (postpus) – *toți munțai aceștia* (DPV, p. 148)

(17) un determinant exprimat prin adjectiv pronominal demonstrativ și un modificador realizat prin adjectiv propriu-zis – *acea țară largă* (DPV, p. 199)

Observație: se înregistrează variații de topică, în sensul că determinantul se poate afla în antepunere, iar modificadorul în postpunere (ca în primul exemplu) sau, în alte situații, ambii constituenți se pot plasa în antepoziție – *pre-acesta creștin domn* (DPV, p. 373).

(18) un determinant emfatic exprimat prin adjectiv pronominal demonstrativ și un modificador realizat prin adjectiv participial – *pieptul acel dezmiardat* (DPV, p. 379)

(19) doi modificatori exprimați prin locuțiune adjectivală – *legea [...] fără vină și fără de smântă* (DPV, p. 43)

(20) un posesor realizat prin adjectiv pronominal posesiv și un modificador exprimat prin adverb adjectivizat – *Îngerii tăi cei călare* (DPV, p. 235)

(21) un posesor realizat prin adjectiv pronominal posesiv și doi modificatori exprimați prin adjective participiale – *Jirebia ta cea măsurată/și de Hanaan împresurată* (DPV, p. 240)

- (22)un cuantificator (antepus) realizat prin adjectiv pronominal indefinit și un modificator (postpus) exprimat prin locuțiune adjectivală – *tot peștele de frunte* (DPV, p. 241)
- (23)un posesor realizat prin adjectiv pronominal posesiv și doi modificatori exprimați prin adjective propriu-zise – *Gloata sa cea flămândă și sacă* (DPV, p. 249)
- (24)un determinant realizat prin adjectiv pronominal posesiv (antepus) și un modificator exprimat prin locuțiune adjectivală (postpusă) – *Într-a tale porunci fără smântă* (DPV, p. 282)
- (25)un modificator realizat prin adjectiv propriu-zis (antepus), un posesor exprimat prin adjectiv pronominal posesiv (antepus) și un modificator realizat prin adjectiv participial (postpus) – *Cu svânta ta direaptă, / Vestitū de putere* (DPV, p. 339)
- (26)doi modificatori realizați prin adjective participiale și unu prin adjectiv participial – *mucenicească tinsă umbră mare* (DPV, p. 350)
- (27)un determinant realizat prin adjectiv pronominal demonstrativ și doi modificatori, dintre care unul exprimat prin adjectiv propriu-zis, iar celălalt prin adjectiv participial – *Jitie aceasta prea frumoasă / Și din Biblie veche scoasă* (DPV, p. 385).

3. Concluzii

În urma cercetării întreprinse, am constatat faptul că în opera *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei apar atât grupuri nominale alcătuite din centru și dintr-un adjunct, cât și grupuri nominale formate din regent și din doi sau mai mulți subordonați. Topica adjunctilor este variabilă, aceștia putându-se afla fie în antepunere, fie în postpunere în raport cu centrul.

Din perspectivă tradițională, atributul adjectival poate fi exprimat prin adjective propriu-zise, participiale, pronominale (nehotărâte, posesive, demonstrative, negative, relative, de întărire), prin numerale (cardinale, ordinale sau colective) cu valoare adjectivală, prin adjective de proveniență adverbială sau prin locuțiune adjectivală.

Din perspectivă modernă, în schimb, atributului adjectival îi corespund un determinant (realizat prin adjectiv pronominal nehotărât, demonstrativ, negativ sau relativ ori prin numeral cardinal sau ordinal cu întrebuintare adjectivală), un cuantificator (exprimat prin adjectiv pronominal nehotărât), un modificator (realizat prin adjectiv propriu-zis, participial sau de proveniență adverbială ori prin locuțiune adjectivală), un posesor (exprimat prin adjectiv pronominal posesiv) sau un complement (realizat prin adjectiv pronominal posesiv, pe lângă un substantiv care denumește relații de rudenie).

Varietatea acestor tipuri de attribute adjectivale reflectă posibilitățile complexe de structurare a grupului nominal în opera *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, ilustrând diversitatea construcțiilor din limba română veche, în corpul supus analizei.

Bibliografia

- CHIRCU, Adrian, *Observații asupra sintagmelor cuantificatoare ce alt(ă)/alt(ă) ce în limba română veche*, în *Sintaxa ca mod de a fi: omagiu Gabrielei Pană Dindelegan, la aniversare*, editori: Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae, Camelia Stan, Rodica Zafiu, București, Editura Universității din București, 2017.
- CHIRCU, Adrian, *Sintagme alcătuite din cuantificatorii existențiali altul și mult în limba română veche*, în *Româna și limbile romanice. Actele celui de al XVIII-lea Colocviu Internațional al Departamentului de Lingvistică (București, 23–24 noiembrie 2018)*, editori: Adina Dragomirescu, Oana Niculescu, Camelia Ușurelu, Rodica Zafiu, București, Editura Universității din București, 2019.
- DOSOFTEI, *Psaltirea în versuri*, în *Opere. Versuri*, volumul 1, ediție critică de N. A. Ursu, studiu introductiv de Al. Andriescu, București, Editura Minerva, 1978.
- FLOREA, Melania, *Structura grupului nominal în limba română contemporană*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
- FRÂNCU, Constantin, *Gramatica limbii române vechi (1521-1780)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009.
- GUȚU ROMALO, Valeria (coordonator), *Gramatica limbii române*, volumul I – *Cuvântul*, volumul II – *Enunțul*, București, Editura Academiei Române, 2008.
- NEAMȚU, G. G., *O clasificare categorial-relațională a atributului în limba română. Cu adnotări*, în *idem, Studii și articole gramaticale*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Nova, 2014.
- PANĂ DINDELEGAN, Gabriela (coordonator), *Gramatica de bază a limbii române*, ediția a doua, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2016.
- PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, ZAFIU, Rodica, DRAGOMIRESCU, Adina, NICOLAE, Alexandru, BOIOC APINTEI, Adnana, *Dicționar de termeni gramaticali și concepte lingvistice conexe*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2023.